

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
Кафедра геодезії і геоінформатики

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

на тему: «Рациональне землекористування на землях сільськогосподарського
призначення»

Виконав: студент
Спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Повшук І.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент Бочко О.І.

ДУБЛЯНИ – 2024

УДК: 332.3:63

Досягнення умови ефективного землекористування є надзвичайно актуальною проблемою сучасного соціально – економічного і суспільно – політичного життя країни. Значною мірою це зумовлено якісно новими явищами, структурними зрушеннями в народногосподарському комплексі України, її розвитком у напрямі переходу до ринкової економіки цивілізованих земельних відносин. З огляду на це в процес еколого-економічного формування системи раціонального використання земель у Свалявській територіальній громаді Мукачівського району Закарпатської області потрібно сформувати такий управлінський механізм, який буде запорукою ефективного використання землі.

ЗМІСТ	
ВСТУП	
1. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ	7
1.1. Законодавче забезпечення раціонального сільськогосподарського землекористування	7
1.2. Використання земель і їх роль у формуванні раціонального сільськогосподарського землекористування	12
2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ	17
2.1. Земельно-ресурсний потенціал та його територіальні відмінності	17
2.1. Земельні ресурси і територія Свалявської ТГ	22
2.2. Природно-ресурсний потенціал	27
3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ СВАЛЯВСЬКОЇ ТГ	29
3.1. Науково-методичні підходи що до організації використання земель і впорядкування їх території	29
3.2. Організація використання земель та впорядкування їх території	33
3.3. Обґрунтування складу і співвідношення угідь	34
4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	43
5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	49
ВИСНОВОК	54
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	55

ВСТУП

Актуальність теми визначається відповідно до статті 184 Земельного кодексу України, яка передбачає проведення землеустрою та розробку проектів, спрямованих на еколого-економічне обґрунтування раціонального використання земель та їх охорону. Ефективне використання земель сільськогосподарського призначення включає в себе організацію сільськогосподарського виробництва, налагодження і впорядкування сільськогосподарських угідь для покращення природних ландшафтів, забезпечення ефективного ведення аграрного виробництва, створення екологічно сприятливого середовища та раціонального використання і охорони земель. Таким чином, обґрунтування проектних та управлінських рішень з цих питань є своєчасним і актуальним.

Земля у сільському господарстві є ключовою передумовою та природною базою для господарської діяльності, що становить невід'ємну частину капіталу сільськогосподарських підприємств. Раціональне сільськогосподарське землекористування сприяє притоку постійних інвестицій для подальшого розвитку, підвищенню конкурентоспроможності окремих господарств, галузей і регіонів.

Метою цієї роботи є обґрунтування доцільності впровадження раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Виходячи з цього, визначено такі завдання:

- проаналізувати та оцінити земельно-ресурсний потенціал та його територіальні відмінності;
- обґрунтувати необхідність екологічного спрямування у використанні земель;
- розкрити закономірності функціонування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування;
- визначити показники антропогенного навантаження та екологічної стабільності території.

Виявлення основних аспектів екологічного характеру при обґрунтуванні механізмів раціонального землекористування призводить до необхідності визначення групи показників, таких як коефіцієнт екологічної стабільності території, коефіцієнт антропогенного навантаження та коефіцієнт екологічної небезпеки. На їх основі розробляються підходи до раціонального використання та охорони земель, забезпечуються умови для функціонування екологічно безпечного і економічно доцільного сільського господарства.

Об'єктом дослідження є процес еколого-економічного формування системи раціонального використання земель у Свалявській територіальній громаді Мукачівського району Закарпатської області. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і практичних аспектів еколого-економічного обґрунтування раціонального землекористування на землях сільськогосподарського призначення.

1.Науково-методологічні основи раціонального використання земельних ресурсів

1.1. Законодавче забезпечення раціонального сільськогосподарського землекористування

Відповідно до статті 14 Конституції України, земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [13]. Це положення Конституції України також підтверджується та розвивається в інших актах земельного законодавства, зокрема в Земельному кодексі України [10], Законі України "Про охорону земель" [24] та інших.

Раціональне використання та захист земель є ключовою передумовою для забезпечення сталого розвитку суспільства, особливо в контексті сільськогосподарських земель. Протягом останніх п'ятдесяти років спостерігається постійне зменшення особливо цінних сільськогосподарських земель, лісових і водно-болотних угідь, які мають обмеження для господарської діяльності. Одночасно зафіксовано збільшення площ непридатних для використання земель.

Однією з основних причин цього стану речей є відсутність системності та фрагментарності нормативно-правових положень, що регулюють земельні відносини. Це призводить до безладу в земельному законодавстві та ускладнює контроль за раціональним використанням та ефективним захистом сільськогосподарських територій.

Українські сільськогосподарські землі володіють найціннішими ґрунтами, що є еталоном якості. Ці землі є унікальним природним ресурсом і є основним та невід'ємним засобом виробництва сільськогосподарської продукції. Вони виступають як умова і предмет аграрної праці, є базою продовольчої безпеки держави та служать фундаментом для її матеріального добробуту та економічного розвитку [25]. Проте в сучасності існують проблеми, такі як забруднення земель, падіння родючості, засолення, спустошення, підтоплення та деградація, які виникають під впливом господарської діяльності. Ці негативні зміни призводять до погіршення якості природного середовища. Однак в

законодавстві, включаючи земельне, існують норми з охорони земель, які, на жаль, часто мають декларативний характер.

Отже, незважаючи на виявлені проблеми, в існуючих правових актах, включаючи законодавство про землю, норми земельного захисту, здебільшого, мають характер визначень загальних принципів, але їхнє практичне втілення та ефективність залишаються об'єктом удосконалення.

Оскільки всі землі, що перебувають на території держави, підлягають охороні згідно з законодавством України, то всі території, які входять у суверенітет України, є об'єктом правової охорони земель. Проте суб'єкти цієї правової охорони мають різний рівень компетенції та правовий статус. Зокрема, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, які є суб'єктами правової охорони земель згідно зі статтею 12 Закону про землю України, мають наступні повноваження: розпорядження землями територіальних громад; координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів; організація землеустрою; контроль за використанням та охороною земель комунальної власності; викуп земельних ділянок для громадських потреб; дотримання земельного та екологічного законодавства.

Чинне законодавство визнає громадян України основними суб'єктами права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення. За офіційними даними Держгеокадастру України, серед 15,9 мільйонів державних актів на право приватної власності на земельну ділянку, 15,41 мільйонів припадають на громадян України. Важливо відзначити, що більшість цих документів (6,5 мільйонів) підтверджують право приватної власності на земельні ділянки, які громадяни отримали за рахунок земель сільськогосподарського призначення. Згідно зі статтею 19 Земельного кодексу України, землі сільськогосподарського призначення є основною категорією в земельному балансі України. Відповідно до статті 22 того ж Кодексу, до цієї категорії відносяться землі, які надаються для виробництва сільськогосподарської продукції, проведення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, а також для розміщення відповідної виробничої інфраструктури. Це

включає інфраструктуру оптових ринків сільськогосподарської продукції. Землі цієї категорії призначені для забезпечення потреб у сільському господарстві та розвитку відповідної індустрії.

Останнім часом до чинного земельного законодавства внесено зміни, які стосуються використання земель сільськогосподарського призначення. Ці зміни впроваджуються у відповідності з 123 проектами землеустрою і спрямовані на забезпечення еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь. У ці проекти включено обов'язкові землеохоронні заходи, які стають необхідними для використання земель. Без виконання цих заходів використання земель буде заборонено. Ці інновації спрямовані на більш ефективний та сталий розвиток сільськогосподарських земель, з урахуванням екологічних аспектів та збереження природних ресурсів [26].

Сталий розвиток сільських територій досягається шляхом збільшення рівня реальних доходів від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на селі; диверсифікації економічної діяльності; охорони навколишнього природного середовища, збереження та відновлення природних ресурсів у сільській місцевості; збереження сільського населення як носія української ідентичності, культури і духовності; адаптація вітчизняного законодавства у сфері сільського розвитку у відповідність зі стандартами ЄС. Це відображено в Концепції розвитку сільських територій, здійснення якої розраховано до 2025 року [29].

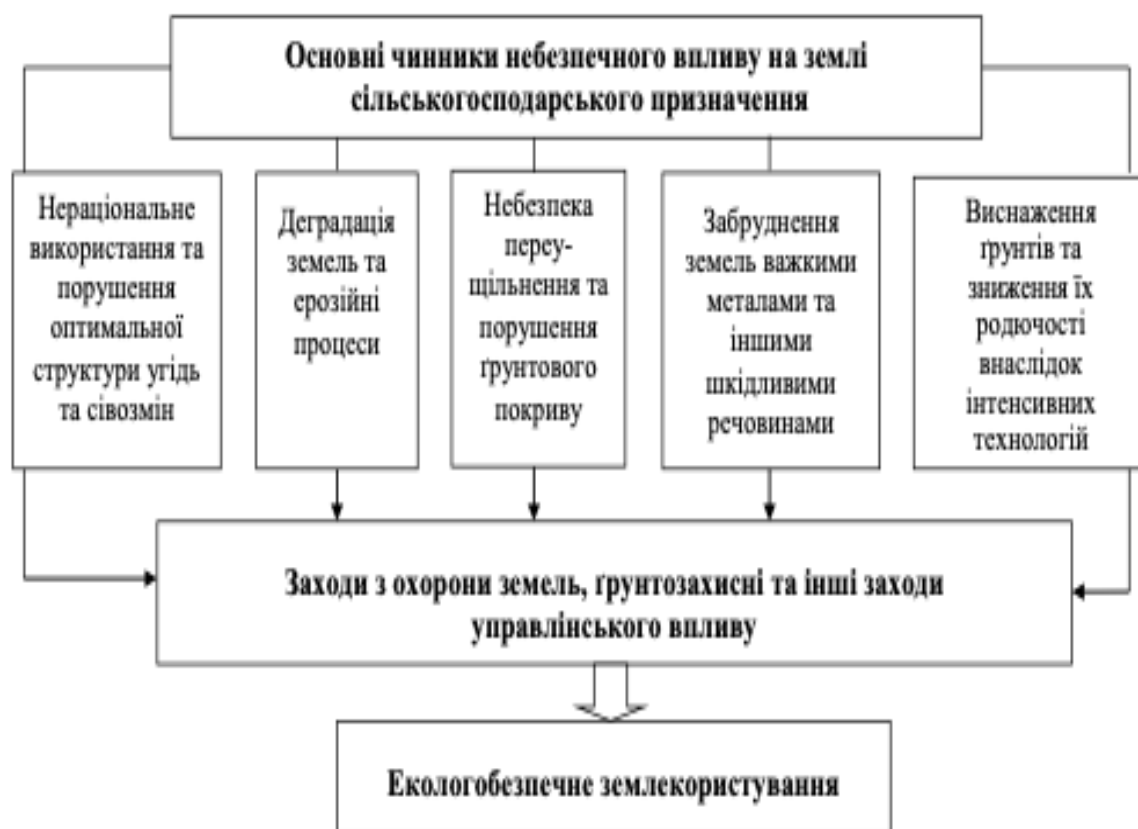
У Законі [10] передбачаються зміни: в ЗКУ стосовно земельних ділянок сільськогосподарського призначення, призначених для ведення особистого селянського господарства, фермерського господарства, розташованих у масиві земель сільськогосподарського призначення, можливість обміну ділянок між землевласниками і землекористувачами; в законі «Про меліорацію земель» [6] – встановлення нормативів екологічно безпечного зрошення, осушення та управління поливами або водовідведенням.

Земельна охорона передбачає встановлення особливого правового режиму для різних категорій земель, таких як природоохоронні, оздоровчі, рекреаційні

та історико-культурні. Основні завдання держави у забезпеченні правової охорони земель включають:

- Регулююча функція;
- Стимулююча функція;
- Контрольна функція;
- Каральна функція.

Ці функції спрямовані на забезпечення сталого та відповідального використання земельних ресурсів з метою збереження їхньої продуктивності та екологічної стійкості. Регулююча функція охоплює встановлення правил для раціонального використання земельних ресурсів, включаючи формулювання прав і обов'язків для власників та користувачів землі. Це також включає визначення припустимого антропогенного впливу та встановлення нормативів для якості та рівня експлуатації земель.



1.1 Основні чинники небезпечного впливу на землі сільськогосподарського призначення

Стимулююча функція застосовує економічні стимули для підтримки раціонального використання та охорони земель. Ці економічні стимули

регулюються Земельним кодексом України і можуть включати різні форми пільг, допомоги та інших заходів, що сприяють сталому та відповідальному використанню земельних ресурсів. Контрольна функція передбачає державний контроль за використанням та охороною земель відповідними органами влади та місцевого самоврядування. Каральна функція визначає санкції за порушення правил використання та охорони земель і їх застосування до порушників через державних інспекторів з контролю за використанням земель. Українське законодавство визначає нормативи та обмеження в галузі землеохорони, включаючи кілька ключових нормативів.

Встановлені нормативи спрямовані на забезпечення ефективного використання та охорони земельних ресурсів, враховуючи їхнє призначення та вимоги щодо природоохоронних стандартів. Порядок консервації земель, прийнятий Міністерством аграрної політики та продовольства України згідно з наказом № 283 від 24 травня 2013 року, відіграє ключову роль у правовому регулюванні охорони земельних ресурсів. Цим порядком визначаються процедури та стандарти консервації земель, а його виконання покладено на органи державної виконавчої влади, які діють під керівництвом Кабінету Міністрів України.

Порядок консервації земель, ймовірно, встановлює стандарти та критерії для збереження та відновлення родючості ґрунтів, охорони природних ресурсів та забезпечення стійкості екосистем. Органи виконавчої влади впроваджують ці заходи для забезпечення сталого та ефективного використання земельних ресурсів відповідно до визначених норм і стандартів.

В угодах оренди земельних ділянок, відповідно до ст. 14 Закону України "Про оренду землі" [23], обов'язково визначаються умови використання орендованої земельної ділянки, її цільове призначення та умови збереження якості землі.

На законодавчому рівні вирішення проблем оцінки впливу на довкілля знайшло своє відображення у відповідному законі [8]. Прийняття цього закону призвело до скасування закону України "Про екологічну експертизу" та внесення

значних змін у ряд інших правових актів, що регулюють земельні відносини в Україні. Зазначений закон встановлює правові та організаційні основи оцінки впливу на довкілля з метою запобігання шкоді, забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання і відтворення природних ресурсів. Цей закон використовується при ухваленні управлінських та проектних рішень, пов'язаних з господарською діяльністю, яка впливає на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

1.2 Використання земель і їх роль у формуванні раціонального сільськогосподарського землекористування

Україна відзначається процесом погіршення стану навколишнього природного середовища, що призводить до тенденції підвищення вартості природних ресурсів, зокрема земель. В умовах цього виклику важливо розглядати економічні механізми для раціонального сільськогосподарського використання земель. Це сприяє поєднанню еколого-економічної ефективності використання земель з максимальним збереженням та відтворенням земельних ресурсів.

У таких умовах доцільно розглядати економічні стратегії, спрямовані на збалансоване використання земельних ресурсів, які забезпечують екологічну стійкість та одночасно підтримують ефективність господарської діяльності. Пошук і впровадження таких механізмів дозволяють забезпечити стійкість екосистем і зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Земля визначена як основне національне багатство відповідно до Конституції України [13]. Тому охорона земельних ресурсів набуває особливого значення, і на неї спрямовані принципи державної політики, визначені в Законі України "Про охорону земель" [24]:

- переважання екологічного захисту земель;
- дотримання відповідних правил і норм щодо впливу господарської практики на земельні ресурси;

-прозорість у використанні коштів Держбюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель;

-поєднання економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;

-забезпечення охорони земель як національного багатства, просторового базису і основного засобу виробництва та відшкодування відповідних збитків.

Сучасна увага науковців і практиків часто спрямована на інститут державної реєстрації. Учасники суспільних відносин, які є суб'єктами господарської діяльності, відіграють важливу роль, і тому процедура та правові аспекти їхньої державної реєстрації мають велике значення. Для здійснення своєї господарської діяльності ці суб'єкти повинні бути зареєстровані відповідно до встановленого законодавством порядку.

З метою залучення іноземних інвестицій через недавно введений ринок землі та відкриття нових ринків в Україні, важливо створити сприятливі економічні умови для підприємницької діяльності. Це включає простоту та зрозумілість процедур реєстрації, а також мінімізацію "паперової бюрократії". Такі заходи сприяють привабливості країни для іноземних інвесторів та полегшують ведення бізнесу на внутрішньому ринку.

У перспективі, раціональне використання землі повинно бути ефективним лише в рамках тріади економічного, екологічного і соціального вимірів всієї системи землекористування.

Запропоновано основні напрями впровадження економічного механізму раціонального використання та охорони земель в умовах ринкової економіки для забезпечення економічного розвитку в Україні:

-Розробка та впровадження в практику єдиної стратегії землекористування для оптимізації земельних відносин;

-Інституціоналізація власності на природні ресурси для забезпечення їхньої ефективної управлінської структури;

-Оптимізація організаційної структури управління земельними ресурсами шляхом розмежування управлінських та господарських функцій щодо природних ресурсів;

-Використання Генеральної схеми планування території як основного виду землевпорядної документації для всіх видів робіт і проектів з планування використання та охорони земель;

-Розвиток державно-приватного партнерства у процесі земельних відносин;

-Узгодження суспільних та приватних інтересів в процесі земельних відносин;

-Вдосконалення ціноутворення на земельні ресурси;

-Розв'язання проблеми обрахунку, вилучення (привласнення) і поділу земельної ресурсної ренти.;

-Розробка та реалізація єдиної програми розвитку сільських регіонів;

-Пом'якшення для національної економіки наслідків зміни клімату.

Боднарук І. Л. вважає, що використання економічних та екологічних заохочень для землевласників та користувачів є ключовим інструментом для підтримки ефективного землекористування в аграрному секторі [2]. Він вказує, що механізм стимулювання повинен сприяти виконанню всіх заходів з охорони землі. Серед таких заходів виділяються: пільговий оподаткування, планова консервація непродуктивних, деградованих і техногенно забруднених земель, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, запобігання ерозійним процесам, забезпечення інфраструктури для заходів з охорони природи, створення сприятливих умов для господарської діяльності аграрних підприємств, впровадження примусових заходів для уникнення нераціонального використання та збереження земельних ресурсів [7]. Створення передумов для формування раціонального землекористування можливе лише за умов глибоких трансформацій у власницьких відносинах до землі. Це важливо, оскільки система раціонального використання сільськогосподарських земель формується на основі різноманітних критеріїв. (рис. 3).

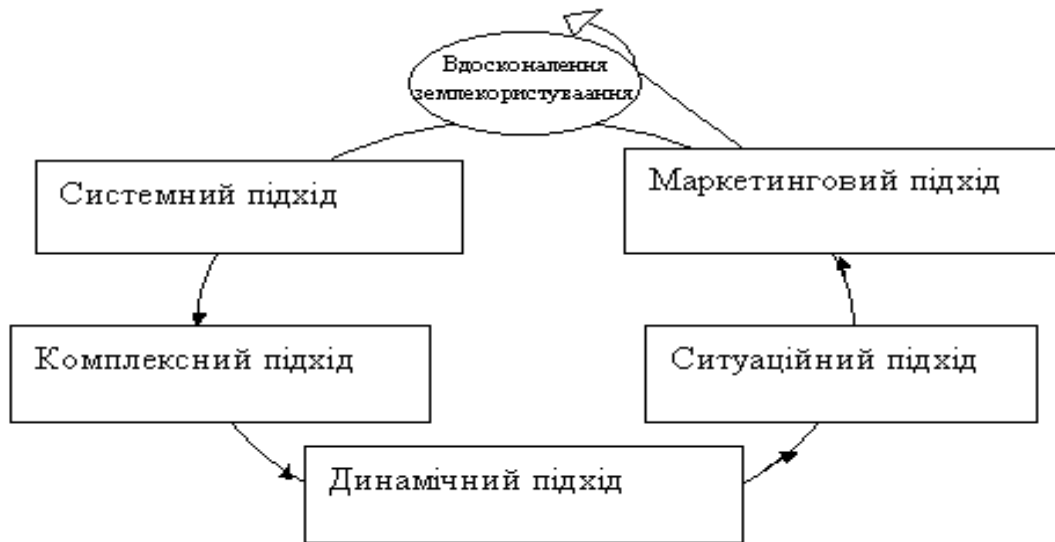


Рис.3 Ефективне використання сільськогосподарських земель

Рівень інтенсивності використання сільськогосподарських земель (рис. 3) визначається такими факторами, як ступінь розораності, ступінь господарського використання, коефіцієнт повторного використання, частка інтенсивних культур, частка екологічної продукції, та частка використання екотехнологій.

Отже, для забезпечення сталого землекористування та збереження земельних ресурсів як стійкого джерела багатства для людей, необхідно перейти до нової парадигми - концепції сталого землекористування. Ця система взаємин у суспільному розвитку спрямована на досягнення оптимального балансу між нормалізацією якості земельних ресурсів, економічним зростанням, задоволенням матеріальних та духовних потреб населення та забезпеченням сталого землекористування. Для обґрунтування необхідності цього підходу важливо враховувати основні економічні та екологічні закони, а також соціальні принципи.

У контексті реформування земельних відносин надзвичайно важливим є дотримання ключових принципів, серед яких першочерговими є системний підхід до раціоналізації землекористування та землеволодіння, охорона земель, своєчасне запобігання та ліквідація негативного впливу деградованих земельних ресурсів на здоров'я населення і навколишнє середовище загалом, а також задоволення соціально-економічних потреб в сфері земельних відносин в гармонії з екологічною складовою. Важливо враховувати комплекс показників

ефективності використання землі, таких як екологічні (наприклад, динаміка вмісту поживних речовин у орному шарі), економічні (наприклад, землевіддача) і соціальні (кількість працівників на 1000 га угідь) [8].

2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

2.1. Земельно-ресурсний потенціал та його територіальні відмінності

У процесі підвищення соціально-економічного рівня суспільства та зміни у земельних відносинах, важливу роль відіграють земельні ресурси та спосіб їх використання. Саме ці аспекти стають ключовими факторами для ефективного розвитку економіки загалом і формування ринкових відносин зокрема. Дослідження земельно-ресурсного потенціалу України важливе і вимагає взаємодії для досягнення високої продуктивності та екологічної безпеки в цілому.

Умови конкретного регіону, який обрали для написання кваліфікаційної роботи, визначають особливості природно-кліматичних, соціальних та економічних аспектів. Ці фактори визначають основні пріоритети для подальшого розвитку аграрного сектору в даному регіоні та обґрунтовують доцільність переходу територіальних громад або районів до моделі сталості і конкурентоспроможності.

Свалявська територіальна громада була утворена 17 листопада 2020 року під час першої сесії Свалявської міської ради восьмого скликання. Склад громади включає місто Свалява (яке є адміністративним центром громади) та села Драчино, Дусино, Лопушанка, Мала Мартинка, Плав'я, Росош, Стройно, Тибава, Черник. Територія громади входить до складу Мукачівського району Закарпатської області.

Розташована Свалявська територіальна громада знаходиться недалеко від адміністративних центрів, таких як Мукачево, Іршава, Воловець, Міжгір'я та Перечин, і відстань до м. Ужгород становить 68,3 км. Крім того, територія громади має стратегічне значення, оскільки поруч розташовані три з одинадцяти пропускних пунктів кордону, зокрема «ППр УЖГОРОД» та «ППр МАЛИЙ БЕРЕЗНИЙ» на кордоні зі Словаччиною, а також «ППр ТИСА» на кордоні з Угорщиною. До 2020 року місто Свалява служило адміністративним центром Свалявського району.

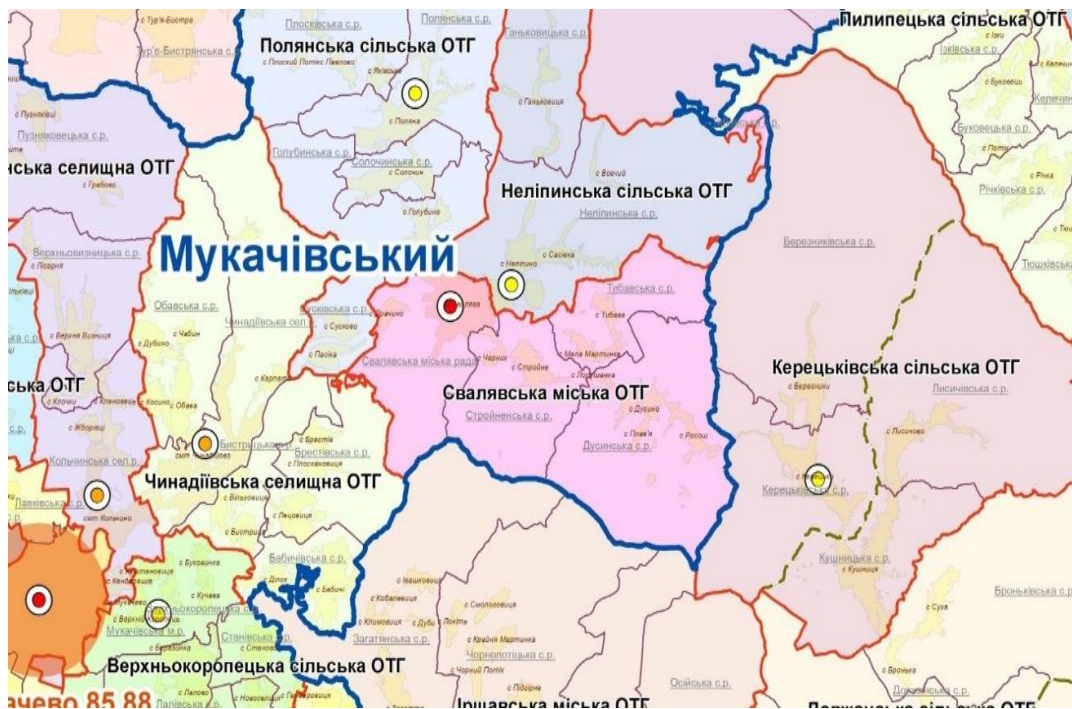


Рис.2.1 Карта Свалівської територіальної громади

Місто Сваліява, адміністративний центр Свалівської територіальної громади, розташоване в центральній частині Закарпатської області. Населення міста становить 16,87 тисяч осіб.

Коротка характеристика Закарпатської області та Мукачівського р-ну

Закарпатська область розташована на заході України і має унікальне геополітичне розташування. На північному сході, сході і південному сході межує з Львівською та Івано-Франківською областями, а на північному заході, заході і півдні кордони області співпадають з державним кордоном України - з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Це розташування на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних і культурних шляхів сприяє розвитку та міждержавному співробітництву, відводячи області важливу роль в інтеграції України в Європейський Союз.

Економіка області визначається різними галузями господарської діяльності, такими як машинобудування, сільське господарство, харчова промисловість, лісозаготівля та переробка деревини. Транспортна інфраструктура включає залізничний, автомобільний, повітряний та трубопровідний транспорт. Магістраль Київ–Чоп та європейський транспортний

коридор №5 проходять через територію області. Також область перетинає мережа магістральних транснаціональних газо- та нафтопродуктопроводів.

Закарпаття славиться своїм курортним потенціалом. З 36 типів мінеральних вод в Україні 32 розташовані саме на території області. Сільський зелений туризм розвивається, приносячи позитивні зміни у соціально-економічному становищі сільських населених пунктів. Зареєстровано 1837 пам'яток історії, культури та архітектури, що додає привабливості області для туристів.

Таблиця 2.1

Регіони	Площа, км ²	Площа у % до загальної площі/району/облас ті	Населення	Населення у % до загального населення/району/облас ті	Густота населення чол. на 1 кв. км.
Свалявська Громада	148,5	100%	27 757	100%	186,9
Мукачівський район	2056,5	7,22%	253 562	10,95%	123,3
Закарпатська область	12 753	1,23%	1 254 000	2,21%	98,32

Мукачівський район, адміністративний центр якого знаходиться у місті Мукачево, включає території різноманітних сільських і міських громад, зокрема Великолучківської, Верхньокоропецької, Воловецької сільських, а також Горондівської, Жденіївської, Івановецької, Кольчинської, Неліпинської, Нижньоворітської, Полянської, Свалявської та Чинадіївської селищних територіальних громад. Ці громади були затверджені Кабінетом Міністрів України.

Мукачівський район розташований у західній частині Закарпатської області, з адміністративним центром у місті Мукачево. Район межує на півночі з Львівською областю, на півдні з Березівським, на заході з Ужгородським, на сході з Хустським районами Закарпатської області.

Промисловість району виробляє різноманітні продукти, такі як борошно, хліб, консерви, верстаки, металорізальні верстати, меблі, дитячі дерев'яні іграшки, мінеральна вода, пиломатеріали, щебінь та облицювальні матеріали з

каменю. Сільгоспідприємства займаються вирощуванням зернових культур, овочів, плодів, винограду та виробництвом тваринницької продукції.

Район є важливим транспортним вузлом, через який проходять автошляхи Е50, Е58, Е81 та Е471, залізнична лінія Чоп—Львів, траса нафтопроводу „Дружба”, газопроводу „Братерство” та високовольтна лінія електропередач „Мир”. Мукачівський район має значний потенціал у сфері туризму та відпочинку, завдяки своїм природно-кліматичним умовам та численним природно-заповідним об'єктам. Клімат району помірно континентальний.

Закарпатська область, розташована на заході України, має стратегічне геополітичне положення, сприяючи розвитку міждержавного співробітництва. Економіка області базується на машинобудуванні, сільськогосподарському виробництві, харчовій промисловості, лісозаготівлі та переробці деревини.



Рис 2.2. Карта - схема Закарпатської області

Місцерозташування території міста Свалява:

Зі сходу на захід Сваляву перетинає двоколійна електрифікована залізниця, а у місті розташована залізнична станція Свалява. Околицею міста проходять автошляхи Е50 та Е471.

Відстань до деяких населених пунктів:

-До міста Мукачево – 27,5 км.

-До села Поляна – 10,5 км.

-До села Неліпино – 5 км.

-До села Керецьки – 20 км.

Таблиця 2.2

Населені пункти Свалявської громади та їх характеристики

№	Найменування територіальної громади та населених пунктів, що входять до її складу	Чисельність населення станом на 01.01.2021	Відстань до потенційного адміністративного центру територіальної громади, км
	Свалявська міська рада	27 757	
1	м.Свалява	16 723	
2	с.Драчино	916	4,3
3	с.Дусино	1 672	9,3
	с.Росош	2 250	13,1
5	с.Плав'я	845	11,9
6	с.Лопушанка	241	7,4
7	с.Стройне	2 726	3,4
8	с.Черник	564	2,5
9	с.Тибава	923	11,1
10	с.Мала Мартинка	897	7,7

На схемі 2.3 представлена узагальнена таблиця ТГ Мукачівського р-ну

Таблиця 2.3

ОТГ Мукачівського р-ну

Показники	2021			
	Свалявська Громада	Громада – Полянська ОТГ	Громада – Іршавська ОТГ	Громада – Перечинська ОТГ
Територія, км ²	148,5	223,1	309,7	120,4
Населення	27757	13792	35893	12497
Зайняте населення	12 178	6 160	14 380	5 976
Зареєстровані безробітні	162	92	235	133

Якась одна сильна сторона, що надає перевагу у розвитку (наприклад – працююче підприємство, природні ресурси, об'єкт для туризму)	ГДВ „Свалявськ і мінеральні води” ТзОВ „Крок Вуд”, родовища мінеральних вод	Розвинена на базі родовищ мінеральних вод санаторно-рекрецій-на галузь, підприємства з розливу мінеральної	СП у формі ТзОВ "Сандерс - Іршава ГмбХ" ТзОВ"А.М.Ітр о" ПрАТ “Іршавський абразивний завод”	ГДВ «Перечинський ЛХК» ТОВ «Джерела Карпат» ТОВ «Індустрія деревообробки» ТОВ “Самвер” ДП“Дж.Д.Ф .сервіс ЛТД”
---	---	--	--	---

2.1. Земельні ресурси і територія Свалявської ТГ

На початок 2021 року земельний фонд Свалявської територіальної громади становив 14,845 тис. га. Сільськогосподарські угіддя, до яких відносяться рілля, сінокоси, пасовища, полонини та багаторічні насадження, займали 3,606 тис. га, що становить лише 24,3% загальної території. Рілля займає 35% від загальної площі сільгоспугідь, що дорівнює 1,285 тис. га. Гірська місцевість та полонини складають значну частину території, що призводить до невеликого відсотка площ, придатних для сільськогосподарського виробництва.

Зазначено, що поля характеризуються дрібною контурністю, розміщенням на крутих схилах, що утруднює механізований обробіток. На кожного мешканця громади припадає 0,13 га сільгоспугідь, включаючи 0,05 га ріллі. Ґрунти оцінюються як середньородючі.

Таблиця 2.4

Земельний фонд Свалявської ТГ

Категорія земель	2020 р., га		
	в межах населених пунктів	за межами населених пунктів	загальна площа земель
Сільськогосподарські підприємства	-	-	-
Селянські (фермерські) господарства	2,8482	6,0469	8,8950
Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	94,4381	1170,6419	1265,09
Особисті підсобні господарства	318,0804	616,7332	934,8135

Ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибні ділянки)	709,1746	0,25	709,4244
Ділянки для садівництва	6,1395	4,8702	11,0093
Ділянки для дачного будівництва	-	5,6951	5,6955
Ділянки для здійснення несільськогосподарського підприємницької діяльності	29,1581	1,5581	30,7166
Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	32,3849	473,9571	506,345
Заклади, установи, організації	85,8941	282,5245	368,4187
Промислові та інші підприємства	42,5057	1,4547	43,9608
Підприємства та організації транспорту та зв'язку	112,1255	14,4795	123,604
Землі оборони	1,8614	-	1,8613
Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	34,5614	-	34,5611
Лісогосподарські підприємства	0,27	8303,73	8304,3
Землі запасу	467,0081	2029,5286	2496,5364
Всього земель	1936,45	12908,465	14844,912

Таблиця 2.5

Категорій земель в загальній площі земельного фонду Свалявської ТГ

Структура земель м Свалява	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	246,1725
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	7,0372
	6. Землі під господарськими будівлями і дворами	28,4182
	3. Землі житлової забудови	72,9891
	в. т. ч. землі громадської забудови	50,3956
	4. Заклади, установи, організації	47,4474
	5. Землі комерційного використання	31,1575
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	117,408
	8. Землі загального користування	109,676
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	1,000
	10. Землі водного фонду	30,0000
	Загальна площа населеного пункту	691,3300
Структура земель с. Драчино	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	8,3533
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	4,6711

	6. Землі під господарськими будівлями і дворами	1,9904
	3. Землі житлової забудови	62,8611
	в. т. ч. землі громадської забудови	6,1228
	4. Заклади, установи, організації	5,7180
	5. Землі комерційного використання	0,4033
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	7,0044
	8. Землі запасу, землі загального користування	3,4523
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	12,7412
	10. Землі водного фонду	0,3000
	Загальна площа населеного пункту	107,4100
Структура земель с.Стройне	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	150,55
	2. Ділянки для сінокошіння та випасання худоби	35,71
	6. Землі під господарськими будівлями і дворами	2,51
	3. Землі житлової забудови	20,71
	в. т. ч. землі громадської забудови	3,12
	4. Заклади, установи, організації	0,82
	5. Землі комерційного використання	0,51
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	6,93
	8. Землі загального користування	9,31
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	3,62
	10. Землі водного фонду	5,23
	11. Установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного призначення	1,54
	Загальна площа населеного пункту	240,46
Структура земель с.Черник	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	65,35
	2. Ділянки для сінокошіння та випасання худоби	11,30
	6. Землі під господарськими шляхами	0,20
	3. Землі житлової забудови	4,30
	в. т. ч. землі громадської забудови	0,98
	4. Заклади, установи, організації	1,01
	5. Землі комерційного використання	0,03
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	5,50
	8. Землі загального користування	5,20
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	0,10
	10. Землі водного фонду	1,00
	Загальна площа населеного пункту	93,80

Структура земель с.Дусино	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	163,70
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	8,10
	6.Землі під господарськими будівлями і дворами	8,10
	3. Землі житлової забудови	19,40
	в. т. ч. землі громадської забудови	3,60
	4. Заклади, установи, організації	4,30
	5.Землі комерційного використання	0,40
	7.Землі підприємства та організації транспорту, звязку	3,60
	8.Землі запасу, землі загального користування	14,40
	9.Ліси та інші лісовкриті площі	2,30
	10.Землі водного фонду	2,30
Загальна площа населеного пункту		226,60
Структура земель с.Лопушанка	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	19,40
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	8,80
	3. Землі житлової забудови	2,80
	в. т. ч. землі громадської забудови	0,40
	4. Заклади, установи, організації	0,70
	5.Землі комерційного використання	0,10
	8.Землі загального користування	1,30
	9.Ліси та інші лісовкриті площі	0,20
	10.Землі водного фонду	0,50
Загальна площа населеного пункту		33,80
Структура земель с.Плав'я	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	75,90
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	2,8
	3. Землі житлової забудови	- 0,40
	в. т. ч. землі громадської забудови	
	4. Заклади, установи, організації	0,40
	7.Землі підприємства та організації транспорту, звязку	-
	8.Землі загального користування	3,5
	9.Ліси та інші лісовкриті площі	-
	Загальна площа населеного пункту	
Структура земель с.Росош	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	115,00
	2. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби	12,20
	6.Землі під господарськими будівлями і дворами	-

	3. Землі житлової забудови	14,00
	в. т. ч. землі громадської забудови	0,70
	4. Заклади, установи, організації	1,30
	5. Землі комерційного використання	0,60
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	44,48
	8. Землі запасу, землі загального користування	5,80
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	0,70
	10. Землі водного фонду	1,30
	Загальна площа населеного пункту	195,48
Структура земель с.Тибави	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	66,60
	2. Ділянки для сінокошіння та випасання худоби	36,80
	6. Землі під господарськими будівлями і дворами	6,60
	3. Землі житлової забудови	7,00
	в. т. ч. землі громадської забудови	1,90
	4. Заклади, установи, організації	1,70
	5. Землі комерційного використання	0,20
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	6,60
	8. Землі запасу, загального користування	7,90
	9. Ліси та інші лісовкриті площі	2,60
	10. Землі водного фонду	0,40
	Загальна площа населеного пункту	136,40
Структура земель с.Мала Мартинка	Категорія земель	*Площа, га
	1. Землі сільськогосподарського використання	70,50
	2. Ділянки для сінокошіння та випасання худоби	30,10
	6. Землі під господарськими будівлями і дворами	0,90
	3. Землі житлової забудови	6,40
	в. т. ч. землі громадської забудови	1,30
	4. Заклади, установи, організації	1,10
	5. Землі комерційного використання	0,10
	7. Землі підприємства та організації транспорту, зв'язку	8,40
	8. Землі загального користування	4,20
	9. Ліси та інші ісо вкриті площі	2,50
	10. Землі водного фонду	3,10
	Загальна площа населеного пункту	128,60

*Площа вказана в межах населених пунктів.

2.2. Природно-ресурсний потенціал

Свалявщина володіє значним природним та мінерально-сировинним потенціалом.

Загальна площа громади становить 14 845 га, з яких понад 55,8% припадає на землі лісового фонду. Ліси, що охоплюють територію громади, мають загальну площу 8304 га, в тому числі ліси 1 групи - 107 га. Лісоексплуатаційний фонд становить 8197 га. Територія відрізняється різноманітним видовим складом лісів, з переважанням хвойно-широколистих порід, таких як бук, ялина, смерека, граб, явір.

Запаси деревини на території громади оцінюються в 2,4 млн. куб.м. З них твердолистяні породи складають 95%, хвойні - 5%, м'яколистяні - 1%. Щорічна заготівля деревини становить близько 9,8 тис. куб.м. і, в основному, використовується для внутрішнього споживання та потреб лісопереробної, лісохімічної та меблевої промисловості.

Свалявська територіальна громада розташована в басейні річки Латориця. Річки та їх притоки на території громади, такі як Свалявка, Дусинка, Латориця та понад 30 струмків, мають значні падіння і нахили русел, проходячи через гори. Мінерально-сировинна база включає розвідані родовища, такі як Свалявське родовище мінеральних вод, кар'єр мармурової крихти, і родовище глини. Свалявське родовище мінеральних вод має дві свердловини з дебітом 37 м. куб на добу та використовується для розливу столової води. Запаси деревини в громаді використовуються для забезпечення потреб лісопереробної, лісохімічної та меблевої промисловості. Також є розвідане родовище глини, яке раніше експлуатувалося для виробництва цегли, але не експлуатується з 2013 року. Загальні розвідані запаси глини складають 308 тис. м³, на площі 4,9 га.

Сільськогосподарське виробництво в громаді відбувається в умовах, які вважаються несприятливими, особливо у зв'язку з рельєфним та ґрунтово-кліматичними особливостями регіону. Загалом під сільськогосподарськими угіддями обробляється площа 3 606 га (з них 2 482,8 га розташовані поза межами

населених пунктів), при цьому рілля займає 35,6% від сільськогосподарських угідь. Характерними особливостями є дрібноконтурність полів та їх розташування на крутих схилах, які важко піддаються механізованому обробітку. На кожного мешканця громади припадає 0,13 га сільськогосподарських угідь, включаючи 0,05 га ріллі.

На початок 2021 року в громаді діяли три фермерські господарства, а саме "Шнелцер і К.", "Дребіт-Ван" (зайняті у тваринництві та утриманні 137 свиней) та ФГ "Агро Свалява" (займається вирощуванням овочів, баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів на площі 107 га). Також функціонує 4948 особистих селянських господарств.

У сільськогосподарських підприємствах зайнято 0,18% працюючих, в особистих господарствах ця кількість сягає до 20% економічно активного населення.

3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ СВАЛЯВСЬКОЇ ТГ

3.1 Науково-методичні підходи що до організації використання земель і впорядкування їх території

Організаційно-територіальна база для сталого землеробства визначається за допомогою сівозмін. Ці схеми гарантують найбільш раціональне використання орних земель та раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів. Сівозміна є науково обґрунтованою системою чергування культур в часі та просторі. Важливо мінімізувати кількість сівозмін, а кожна з них повинна враховувати склад культур, правильне агротехнічне чергування та природні властивості землі.

Організація території для сівозмін включає в себе:

- Розробку системи полів для сівозмін;
- Проектування польових доріг;
- Розташування полезахисних лісосмуг;
- Розміщення протиерозійних гідротехнічних споруд;
- Розташування польових станів та джерел для поливу.

Елементи, такі як поля сівозмін, робочі ділянки та польові дороги, є необхідними для організації території сівозмін. Вони проектуються незалежно від конкретних умов території. Інші елементи інфраструктури визначаються у залежності від умов території та потреб конкретного сільськогосподарського підприємства.

Упорядкування території для сівозмін має сприяти:

- Застосуванню диференційованої агротехніки та підвищенню родючості ґрунту;
- Створенню умов для високопродуктивного використання техніки та транспортних засобів;
- Зменшенню капітальних витрат на обладнання території;

-Врахування ландшафтних особливостей сівозмінної території важливе для ефективного упорядкування та розміщення інфраструктурних елементів, таких як лісові насадження, дороги, канали та інші. При проектуванні полів сівозміни враховують природну зону, схему чергування культур, геологічні та ґрунтові умови, а також рельєф та вологість. Розміри полів встановлюються враховуючи їхню площу, довжину, ширину та форму. Важливо забезпечити оптимальні умови для вирощування культур та зручність механізованих робіт, мінімізувати транспортні витрати та ефективно використовувати техніку та транспортні засоби.

Основні виробничо значущі характеристики поля включають площу, форму, розміри та співвідношення сторін, розташування відносно рельєфу, однорідність ґрунтового покриву та умови зволоження. Середня площа поля визначається як загальна площа сівозміни, поділена на кількість полів. Хоча не завжди можна розмістити рівновеликі поля при проектуванні.

Мета - мінімізувати кількість сівозмін, кожна з яких повинна враховувати склад культур, правильне агротехнічне чергування та природні властивості землі.

Типи і види сівозмін визначаються залежно від різних факторів, таких як зона розміщення, спеціалізація, наявність ріллі та інших угідь, вид тварини та птиці, кількість і тип утримання, наявність еродованих земель, розміщення відносно населених пунктів та індустріальних центрів, наявність сільськогосподарських підприємств, забезпеченість технікою та ресурсами.

Розрізняють такі типи сівозмін:

-Польова, призначена для вирощування зернових, технічних культур та картоплі;

-Кормова, спрямована на виробництво сокових та грубих кормів;

-Прифермська, розташована біля тваринницьких ферм для заготівлі соковитих і зелених кормів;

-Спеціальна, призначена для вирощування культур, які потребують спеціальних умов та агротехніки;

-Сіножате-пасовищна, де переважно вирощують багаторічні трави для сінокосіння та випасання худоби;

У контексті ускладнених умов агробізнесу в Україні та змін у правилах використання земель сільськогосподарського призначення, важливо вирішувати питання організаційно-правового забезпечення розроблення проектів землеустрою. Ці проекти мають сприяти еколого-економічному обґрунтуванню сівозміни та впорядкуванню угідь для досягнення ефективного сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів.

Проекти землеустрою, спрямовані на еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, включають такі етапи:

а) Розміщення виробничих будівель і споруд.

б) Організація землеволодінь та землекористувань з виділенням сівозміни, враховуючи екологічні та економічні умови, та формування інженерної та соціальної інфраструктури.

в) Розміщення виробничих будівель і споруд.

г) Складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні.

г) Проектування полів сівозміни.

д) Розробка плану переходу до прийнятної сівозміни.

е) Перенесення в натуру (на місцевість) запроектованих полів сівозміни.

Інформаційне забезпечення проектування повинно включати технічне завдання, копії правовстановлюючих документів, матеріали ґрунтових обстежень, топографічні плани та інші дані для ідентифікації об'єкту та визначення типів і видів сівозмін. Державний фонд документації із землеустрою є основою інформаційного забезпечення розроблення таких проектів [33].

Відомо, що основним методом використання сільськогосподарських земель є їх оренда. Більшість існуючих договорів оренди сільськогосподарських земель укладено на короткий строк - до 5 років. Однак заходи, заплановані в проекті сівозмін, мають бути розглянуті на більш тривалий період. Тривалість ротації

сівозміни визначається культурою, що має найдовший період повернення на попереднє місце вирощування. Теоретично, новий орендар земельної ділянки повинен дотримуватися схеми чергування культур та полів сівозміни, спроектованих для попереднього користувача. Проте ця схема не завжди відповідає його бізнес-плану, і коригування проектних рішень може вимагати внесення змін до існуючої проектної документації. У випадку змін у складі землекористування, на яке розроблений проект сівозмін, документація із землеустрою втрачає свою чинність, адже зникає початковий об'єкт землеустрою - землекористування у його попередніх межах та розмірах. З цього погляду, для спрощення процедур розробки та реалізації проектів сівозмін пропонується:

- Розробляти проект сівозмін з урахуванням науково-обґрунтованої схеми чергування сільськогосподарських культур, включаючи «пост-договірний» період;

- Включати в проект сівозмін умову, за якою він втрачає чинність і вимагає змін (коригувань), якщо у землекористуванні виникнуть зміни, що призводять до відхилень у розмірах запроектованих полів;

- Робити проект сівозмін обов'язковим для виконання лише для землекористувача (землевласника), який є замовником, і не застосовувати його до земельних ділянок, де договори оренди припинилися або були укладені після затвердження проекту;

- Розробляти плани переходу до прийнятної сівозміни в проектах сівозмін, які включають земельні ділянки, що раніше були предметом інших проектів сівозмін, з урахуванням цих попередніх проектів, щоб уникнути порушень нормативів періодичності вирощування культур на одному полі.

Також розглядається система сівозмін як сполучення типів, видів, кількості, розмірів і розташування сівозмін господарства. Організація системи сівозмін включає встановлення їхніх типів і видів, визначення кількості і площі, а також розміщення. Ці аспекти розглядаються як взаємозалежні, і їх проектування розглядається як комплексне завдання. Система сівозмін є ключовою ланкою в системі землеробства і господарювання, визначаючи програму для удобрення

полів, захисту рослин, насінництва та обробки ґрунтів. Сівозміни також пов'язані із системою лісосмуг, протиерозійних заходів, доріг, зрошення та осушення, та вимагають координації із кормовим виробництвом.

Необхідно створити умови для оптимального розташування сільськогосподарських посівів з метою зменшення витрат на транспортування товарів і персоналу до робочих місць і назад, а також для уникнення холостих переїздів, поворотів і заїздів сільськогосподарської техніки.

Сівозміни можна розділити на три типи: польові, кормові і спеціальні. Польові сівозміни включають більшість площі, де вирощуються зернові, технічні та інші продовольчі культури. Кормові сівозміни займають більшу половину площі, де вирощують кормові культури. Спеціальні сівозміни призначені для вирощування культур, які вимагають спеціальних умов і агротехніки, такі як підвищені вимоги до родючості, водного і харчового режимів ґрунту, а також рельєфу місцевості.

Польові сівозміни мають різноманіття в залежності від співвідношення культур за біологією, агротехнікою, технологією, чергуванням, відношенням до попередників і методами відновлення родючості ґрунту. Такі сівозміни можуть включати зерно парові, зернопаро-просапні, зерно трав'янисті, травопільні, траво-просапні, зернотравопросапні (плодозмінні), сидеральні, зернопросапні, просапні.

Структура посівних площ і спеціалізація господарства та його виробничих підрозділів визначають сільськогосподарські культури, серед яких можуть бути провідні товарні культури, такі як цукровий буряк, картопля, овочі, коноплі, ефірно-масляні культури тощо. У сівозміні з цими культурами враховуються найкращі попередники, і вони розміщуються на найбільш родючих землях.

3.2 Організація використання земель та впорядкування їх територій

Будь-яка територія, чи то сільськогосподарське підприємство, чи несільськогосподарське, має свою просторову структуру, яка включає

різноманітні елементи. Серед них земельні угіддя, природні урочища, господарські центри, будівлі, дороги, меліоративні канали, інженерна інфраструктура та інші. Ці елементи тісно пов'язані між собою і створюють специфічні умови для виробництва, зокрема сільськогосподарського.

Оптимальні просторові структури не виникають стихійно, тому важливо здійснювати цілеспрямовану землевпорядну діяльність для оптимізації просторової структури території. Це включає в себе повне і цілеспрямоване впорядкування та облаштування території з метою створення найкращих умов для сільськогосподарського та іншого виробництва, а також для забезпечення зручностей для життя та діяльності людей.

Впорядкування території включає в себе визначення форми, розмірів (площі) та інших характеристик елементів земельних угідь з метою їх оптимізації. Це означає встановлення логічної структури розміщення земельних ділянок і об'єктів облаштування на даній території.

У землевпорядній літературі та практиці також використовується термін "організація території", який є схожим і часто використовується як синонім до "впорядкування території". Однак "організація території" має ширший зміст і охоплює використання всіх земель, в той час як "впорядкування території" займається не лише розміщенням, але і облаштуванням окремих об'єктів.

За просторовими ознаками виділяють три основні групи елементів впорядкування території: центри (місця концентрації діяльності), лінійні елементи (одномірні) та площинні елементи (двовимірні). До центрів відносять населені пункти, виробничі центри та підсобні центри. Лінійні елементи включають межі, шляхи, лісосмуги, гідроспоруди, дороги, а площинні елементи охоплюють земельні ділянки та інші об'єкти просторового розташування.

3.3 Обґрунтування складу і співвідношення угідь

Організація угідь представляє собою процес розробки проектного рішення для вдосконалення системи використання земель, враховуючи вимоги

раціонального природокористування та оптимального співвідношення, які гарантують повне використання земель. Основні аспекти організації угідь включають визначення складу і структури сільськогосподарських угідь, проектування систем використання цих угідь, а також проектування заходів з освоєння, поліпшення та охорони земель.

При вирішенні завдань організації угідь важливо враховувати просторовий аспект, який охоплює розмір ділянки, його геометричну форму, конфігурацію меж, розташування відносно рельєфу та інших елементів проекту. Це підкреслює взаємозв'язок питань використання та просторового розміщення угідь.

Логічна схема організації угідь включає аналіз існуючого стану, розробку проектних пропозицій для встановлення складу та співвідношення угідь з урахуванням вимог раціонального природокористування, збереження та підвищення родючості ґрунтів, а також підтримку та розвиток здорових екологічних умов. Важливим є також створення різноманітного, стійкого ландшафту, який не тільки відповідає вимогам сільськогосподарського виробництва, але й служить місцем для відпочинку трудівників полів.

Територія, що задіяна в сільськогосподарському обігу, повинна включати природні території для підтримки екологічно стабільної рівноваги та відтворення природних процесів. Площа компенсаційних ділянок, згідно деяких вчених, має складати 5% корисної площі сільськогосподарських угідь.

Для запобігання ерозії на крутих схилах (кути нахилу більше 7°), їх слід вилучити з інтенсивного обробітку та законсервувати. Важливо вивчити наявність та використання низькопродуктивних, підданих ерозії земель та вжити заходів, таких як залісення або рекультивація, для раціонального використання цих територій. При організації угідь важливо переглянути їхню структуру та вирішувати питання розміщення об'єктів інфраструктури, які забезпечують виробництво. Склад та співвідношення угідь у господарстві повинні враховувати природні умови та спеціалізацію. Проектування складу та співвідношення угідь включає встановлення доцільного складу сільськогосподарських угідь, їх площі та розміщення на території господарства. Основні характеристики цього

співвідношення визначаються питомою вагою сільськогосподарських угідь в структурі господарства та питомою вагою ріллі в структурі сільськогосподарських угідь.

У процесі внутрігосподарського землевпорядкування важливо вивчити існуючий склад угідь і розробити план удосконалення цієї структури. Проектування складу та співвідношення угідь включає аналіз і оцінку фактичного складу та співвідношення угідь, виявлення можливого розширення продуктивних земель за рахунок освоєння ділянок несільськогосподарських угідь та рекультивації порушених земель, вивчення доцільності закладання плантацій нових або додаткових площ багаторічних плодово-ягідних насаджень, трансформації земель, визначення необхідної структури площі для закладання захисних лісонасаджень, розширення або нового будівництва агроінженерного обладнання території.

Остаточний склад та співвідношення площі окремих угідь визначаються після проведення детального польового обстеження з використанням матеріалів ґрунтових, геоботанічних, ерозійного, ландшафтно-екологічного та інших видів попередніх обстежень території господарства. Після глибокого вивчення всіх матеріалів приймається кінцеве рішення щодо використання земель на перспективу.

Поля, що використовує ПОП "АгроСвалява" для вирощування сільськогосподарських культур, повністю розорюються. Це пояснюється тим, що територія сільської ради має переважно екологічно стійкі угіддя, такі як ліс та кормові угіддя, а крутизна схилів орних земель не перевищує 3°, що дозволяє вирощувати найрізноманітніші культури. Розрахунок оптимального складу угідь та с/г культур на перспективу подано в таблиці 3.1

Розрахунок оптимального орієнтованого складу угідь та сільськогосподарських культур на перспективу

Культури	Площа, га	Структура, %	Урожайність, ц/га
Озима пшениця	19,5	20	35
Ячмінь	16,6	17	32
Зернобобові	7,5	8	28
Кукурудза на зерно	7,9	8	31
Овочі	5,3	5	100
Картопля	9	8	120
Однорічні трави	9,6	10	160
Багаторічні трави на з/к	17,6	19	180
Багаторічні трави на сіно	16,6	18	40
Всього посівів	109,4	100	

З таблиці 3.1 можна зробити висновок, що основною культурою, яку буде вирощувати ПОП "АгроСвалява", буде озима пшениця. Це пояснюється високою пристосованістю цієї культури до місцевих широт, високим врожаєм, мінімальними витратами на техніку та мінімальним виносом гумусу з ґрунту. Значна площа також виділена під ячмінь, багаторічні трави для отримання зеленого корму та сіна.

У зв'язку з рослинницьким спрямуванням господарства на території ПОП "АгроСвалява" переважатимуть такі культури, як озима пшениця, ярий ячмінь, багаторічні трави для отримання зеленого корму та сіна, а також однорічні трави для зеленого корму та картопля.

3.4 Обґрунтування типів, розмірів і розміщення сівозмін

Проектування системи сівозмін передбачає визначення оптимальних типів, видів і кількості сівозмін для господарства, обґрунтування їх площі та створення науково обґрунтованих схем чергування культур для кожної сівозміни. Головною метою такого проектування є встановлення системи сівозмін, яка сприятиме раціональному використанню земель та постійному підвищенню родючості ґрунту, а також економії праці та матеріальних ресурсів.

Організація виробництва передбачає прагнення до мінімізації кількості сівозмін у господарстві з метою концентрації посівів, створення великих полів і поліпшення умов використання сучасної техніки. Однак різноманіття ґрунтового покриву, рельєфу та інших природних умов вимагає впровадження різних типів і видів сівозмін в господарстві для кращого врахування місцевих умов, біологічних властивостей культур та вимог організації виробництва.

При визначенні виду і кількості сівозмін враховуються такі чинники:

- Кількість та спеціалізація виробничих підрозділів;
- Кількість та розміщення населених пунктів;
- Кількість та розміщення виробничих центрів;
- Ґрунтовий покрив та рельєф місцевості;
- Наявність і розміщення меліоративних земель;
- Склад, співвідношення та розміщення угідь у господарстві.

Враховуючи умови кожного господарства, визначають оптимальну систему сівозмін. Пошук оптимального рішення може включати розробку декількох варіантів, і вибір найкращого робиться на основі їх порівняння. У складних умовах розробляють декілька варіантів, і вибір найкращого робиться після порівняння.

Визначення типу і площі сівозміни починається з розгляду найбільш специфічних і трудомістких сівозмін, таких як овочеві, кормові та польові. Кількість та види овочевих сівозмін визначаються відповідно до площі посівів овочевих культур, таких як капуста, морква, помідори, огірки, буряки тощо.

Овочеві сівозміни проектуються, коли площі посівів овочевих культур значно перевищують декілька десятків гектарів. У випадку "АгроСвалява" розрахунок площі овочевої сівозміни (Пс) проводиться за формулою:

$$Пс = ПовКов \times КсПс = КовПов \times Кс$$

де:

ПсПс – площа овочевої сівозміни, га;

ПовПов – площа посіву овочів у господарстві, га;

КовКов – кількість полів, зайнятих овочевими культурами в прийнятій схемі чергування культур;

КсКс – загальна кількість полів у прийнятій овочевій сівозміні.

Розрахунок для ПОП "АгроСвалява": $Пс = 5.5 \times 63 = 11.0$ га $Пс = 35.5 \times 6 = 11.0$ га

Таким чином, площа овочевої сівозміни складає 11 гектарів. З урахуванням просторового розміщення контурів ріллі господарства, 6-ти польова овочева сівозміна запроектована поблизу річки Латориця та господарського двору, і має площу 10.7 гектарів. Таке розташування забезпечує ефективне вирощування овочевих культур з низькими витратами і високою транспортабельністю продукції. Середня площа поля складає 1.8 гектара.

Проектування сівозмін і структури посівних площ у сільському господарстві включає в себе ретельне вивчення і врахування різноманітних факторів, таких як природні умови, рельєф, ґрунтовий покрив, а також специфіку господарської діяльності. На основі цих даних розробляється оптимальна система сівозмін і розподіл посівних площ для досягнення раціонального використання земель та підвищення родючості ґрунту.

Структура посівних площ і сівозмін враховує такі аспекти:

-Багаторічні трави на зелену масу та сіно: Це дозволяє поліпшити гумусовий обмін і родючість ґрунту, забезпечуючи добре харчування для інших культур.

-Овочі: Вони можуть включати різноманітні культури, забезпечуючи різноманіття продукції та забезпечуючи господарство овочами для власного використання або продажу.

-Пшениця та ячмінь: Зернові культури є важливим джерелом продукції для виробництва хліба та інших продуктів.

-Картопля, кукурудза, зернобобові: Ці культури можуть доповнювати раціон та забезпечувати різноманіття продукції.

Ця структура посівних площ враховує економічні та екологічні аспекти, спрямовані на досягнення ефективності та стійкості господарювання. Також, ротація культур в сівозміні допомагає у підтримці родючості ґрунту та запобіганні виникненню шкідників та хвороб.

Організація сівозмін в господарстві визначається двома факторами: екологічним і економічним. З екологічної точки зору, сівозміни мають сприяти позитивному балансу гумусу в ґрунті, поліпшенню його структури та природній боротьбі з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин. З економічної точки зору, вони повинні забезпечити ефективність виробництва сільськогосподарських культур, створити повноцінну кормову базу для тваринництва і прибуткову рослинницьку галузь. Ці два чинники визначають структуру посівних площ в проєкті, впровадження якої, спільно з чітким дотриманням порядку чергування культур в сівозмінах та агротехнічними заходами, призведе до значного підвищення врожайності сільськогосподарських культур і зменшення впливу негативних чинників.

Зміни у структурі посівних площ та підвищення врожайності сільськогосподарських культур дозволить Товариству з обмеженою відповідальністю збільшити обсяги виробництва рослинницької продукції. Впровадження запланованої структури посівів і точне дотримання чергування культур в сівозмінах, в поєднанні з агротехнічними заходами, призведе до значного підвищення врожайності вирощуваних культур, захисту ґрунтів від ерозії, зменшення забур'яненості полів та обмеження поширення хвороб і шкідників сільськогосподарських культур.

Організація сівозмін на території господарства є ключовим аспектом для ефективного використання земельних ресурсів. Територія сівозмін, яка виступає виробничою площею, потребує відповідного впорядкування для координації та

ефективного проведення всіх виробничих процесів, пов'язаних з її використанням.

Для забезпечення правильного чергування культур та раціонального використання території, вона поділяється на полі, які є рівновеликими частинами, кількість яких відповідає числу років ротації сівозмін. Поле має фіксовані межі, і на ньому проводяться чергування культур відповідно до запланованої схеми. В разі нерівномірності ґрунтового покриття, рельєфу, поле може бути поділене на робочі ділянки, де відбуваються всі польові роботи. Організація сівозмін також враховує інтенсивний обмін вантажами, рух машин та людей між полями та іншими об'єктами господарства. Для зручного транспортного сполучення проектується польові дороги.

На території сівозмін можуть розміщуватися різні елементи, такі як лісосмуги, інженерно-технічні споруди та гідротехнічні споруди. Розміщення цих елементів формує просторову структуру території, яка повинна бути узгоджена з площинними елементами сівозмінного масиву.

Упорядкування території сівозмін передбачає проектування системи полів, польових доріг, розміщення лісосмуг та інших гідротехнічних споруд. Мета - створення оптимальних умов для виконання рілницьких робіт, використання техніки та врахування природних умов та вимог виробництва. Впровадження системи сівозмін та впорядкування території сприятиме підвищенню ефективності виробництва та зменшенню впливу негативних чинників на господарство.

Експлікація орних земель по полях сівозмін на території

ПОП «АгроСвалява»

Сівозміни	Загальна площа, га	Середній розмір поля, га	В т.ч. по полях сівозмін					
			I	II	III	IV	V	VI
Овочева	10,7	1,8	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,9
Польова	98,7	16,6	15,2	17,2	17,7	16,5	16,5	16,1
Всього в сівозмінах	109,4							

Розміри полів в системі сівозмін повинні бути однаковими, але винятки можуть виникати через розміри окремих масивів, на яких вони розташовані. Допустимий рівень нерівномірності полів залежить від специфіки сівозміни та кількості полів, що обслуговують провідну культуру. У випадку полів у польових та овочевих сівозмінах допускається відхилення до 10%, а в умовах складної структури – до 12-15%. Розташування полів враховує існуючі елементи території, такі як дороги, меліоративні канали, різні споруди та господарські об'єкти.

Деякі поля сівозмін розроблені, використовуючи існуючі контури, тому вони складаються з декількох робочих ділянок. Такий підхід до проектування полів дозволяє уникнути поділу окремих земельних ділянок на ще менші контури.

4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сільське господарство — найбільш активна галузь, де взаємодіє суспільство і природа. В умовах сучасної системи сільського господарства можна виокремити два напрямки природоохоронної діяльності: охорона навколишнього природного середовища і всіх його елементів від негативного впливу сільськогосподарського виробництва та охорона сільського господарства від шкідливого впливу антропогенного навколишнього середовища.

Основні правові норми, які закріплюють порядок використання та охорони земель, інших природних об'єктів у сільському господарстві, містяться в Земельному, Водному, Лісовому кодексах України, в кодексі України про надра, а також у Законах України «Про охорону земель», «Про тваринний світ» та «Про охорону атмосферного повітря».

Дані правові норми становлять правову основу екологізації аграрного законодавства.

Основними природними об'єктами, які зазнають негативного впливу в сільському господарстві, є землі сільськогосподарського призначення, якими визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей (ст. 22 ЗК України). Охорона земель сільськогосподарського призначення включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обігу, захист від шкідливих антропогенних впливів, а також на відтворення та підвищення родючості ґрунтів.

Головною метою економічних механізмів природокористування та природоохоронної діяльності є: – стимулювання природокористувачів до зменшення шкідливого впливу на довкілля, раціонального та ощадливого використання природних ресурсів та зменшення енерго-і ресурсомісткості одиниці продукції; – створення за рахунок коштів, отриманих від екологічних

зборів та платежів, незалежного від державного та місцевих бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів та робіт. Важливим елементом економічного механізму природокористування є введення плати за забруднення навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, а також створення спеціальних фондів для формування та використання коштів від ресурсних платежів. Основним діючим економічним регулятором є плата за викиди і скиди забруднюючих речовин в навколишнє середовище, розміщення відходів тощо. Друга складова платності природокористування - плата за природні ресурси, що створює можливість ставити питання не тільки про оплату послуг, пов'язаних з експлуатацією, розвідкою природних ресурсів, а й компенсації у вигляді платні за право користування природним ресурсом при вилученні (використанні) 139 останнього, а також створенні спеціальних фінансових коштів, які забезпечують заходи по охороні та відтворенню природних ресурсів.

15.9 Державне регулювання у сфері природокористування

З метою ефективного використання природних ресурсів в частині раціонального використання природних ресурсів протягом звітної періоду міжвідомчою комісією облдержадміністрації з питань ефективного використання родовищ корисних копалин на території області у 2021 році розглянуто 3 матеріали на погодження проектів зон санітарної охорони родовищ підземних вод.

Одним з найважливіших заходів є обмеження використання цих земель для цілей, не пов'язаних з сільським господарством. Згідно зі ст. 23 Земельного кодексу України землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання. Для будівництва об'єктів, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості. Земельний кодекс України закріплює правовий режим для особливо цінних земель. Згідно зі ст. 150 ЗК України вилучення цих земель для несільськогосподарських потреб не допускається. Земельні ділянки особливо цінних земель, що перебувають у державній або комунальній власності, можуть вилучатися (викупатися) для будівництва

об'єктів загальнодержавного значення та інших загальних потреб за постановою Кабінету Міністрів України або за рішенням відповідної місцевої ради, якщо питання про вилучення (викуп) земельної ділянки погоджується з Верховною Радою України.

Одночасно, в разі вилучення земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських цілей, Земельний кодекс України передбачає обов'язкове відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва. Кошти, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва, використовуються виключно на освоєння земель для сільськогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проектів землеустрою. Використання цих коштів на інші цілі не допускається (ст. 209 ЗК України).

Найважливішим завданням правової охорони земель сільськогосподарського призначення є охорона родючості ґрунтів. Використання землі як засобу виробництва веде до зниження її продуктивних властивостей. Тому важливо, щоб ці властивості не зменшувалися. З цією метою власники та землекористувачі, в тому числі орендарі земельних ділянок, згідно зі ст. 37 Закону України «Про охорону земель» зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів. Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення якості, забороняється.

До основних заходів по збереженню, відновленню, поліпшенню ґрунту належать дії по боротьбі з вітровою та водною ерозією ґрунту, з безгосподарним ставленням до земель, меліорацією та рекультивацією земель, а також боротьба з забрудненням ґрунту.

Згідно з Законом України від 14 січня 2000 року «Про меліорацію земель», меліорація земель — це комплекс гідротехнічних, культурно-технічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь.

Для підвищення врожайності сільськогосподарських культур господарства використовують різні агрохімікати, пестициди, мінеральні добрива, які призначені для боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками рослин. Однак при їх застосуванні виникають різні негативні наслідки — забруднення навколишнього середовища та спричинення шкоди здоров'ю населенню, водним об'єктам, лісовій рослинності, тваринному світу. Правовою основою застосування хімічних речовин у сільському господарстві є Закон України від 26 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України від 2 березня 1995 року «Про пестициди і агрохімікати», а також інші підзаконні акти, які були прийняті на підставі цього закону.

Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених для використання, регламент їх застосування та щорічні доповнення до нього ведуться Укрдержхімкомісією у встановленому порядку. Технічні засоби застосування пестицидів та агрохімікатів належать обов'язковій сертифікації. Підприємницька діяльність у сфері виробництва, зберігання, транспортування, реалізації пестицидів та агрохімікатів і торгівля ними здійснюються на підставі ліцензії. Речовини, які становлять підвищену небезпеку, застосовуються лише за спеціальним дозволом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства охорони навколишнього природного середовища. Перелік пестицидів та агрохімікатів, які становлять підвищену небезпеку, визначається Кабінетом Міністрів України.

Усі підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані додержувати правил транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив, токсичних, хімічних речовин та інших препаратів з тим, щоб запобігти забрудненню ними або їх складовими навколишнього природного середовища та продуктів харчування. У разі порушення чинного законодавства про пестициди та агрохімікати винні особи притягуються до цивільної, дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Крім земельних ресурсів у сільському господарстві шкідливого впливу зазнають водні ресурси, лісова рослинність, дикий тваринний світ. Згідно з Водним кодексом України всі води (водні об'єкти) підлягають охороні від забруднення, засмічення, вичерпання та інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання. З метою запобігання забрудненню води сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та громадяни повинні дотримуватися встановлених правил зберігання, транспортування та використання добрив, хімічних засобів та інших токсичних препаратів та речовин. Вказаним суб'єктам на територіях водоохоронних зон забороняється використання стійких та сильнодіючих пестицидів, а у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм повністю забороняється зберігання та використання усіх видів пестицидів та добрив.

Водний кодекс України забороняє вводити в дію підприємства, споруди та інші об'єкти, які впливають на стан вод (ст. 98 Водного кодексу). Будівництво тваринницьких ферм та комплексів по переробці сільськогосподарської продукції потребує дотримання встановлених правил щодо забезпечення об'єктів очисними обладнаннями і спорудами, які знешкоджують стічні води. До основних заходів щодо збереження водності річок і охорони їх від забруднення належить створення прибережних захисних смуг (ст. 81 ВК України, ст. 60 ЗК України). Всі сільськогосподарські підприємства зобов'язані суворо додержуватися встановленого правового режиму при здійсненні господарської діяльності в цих смугах.

Лісова рослинність також зазнає негативного впливу від діяльності сільськогосподарських підприємств. Можливим є пошкодження, а в деяких випадках і знищення лісів через їх забруднення хімічними речовинами, пестицидами і агрохімікатами.

Основні правила охорони лісів закріплені в Лісовому кодексі України, інших нормативних актах. Ліси мають корисні якості, оскільки вони зменшують негативний вплив природних явищ, захищають землю від ерозії, регулюють стік води, запобігають забрудненню довкілля і сприяють його очищенню. Тому

підприємства, установи, організації і громадяни, діяльність яких впливає на стан та відтворення лісів, зобов'язані погоджувати з відповідними органами проведення організаційних, санітарних, технологічних та інших заходів щодо охорони і захисту лісів.

При використанні в сільському господарстві засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив та інших препаратів повинні враховуватися вимоги щодо охорони тваринного світу. Всі сільськогосподарські підприємства зобов'язані вживати заходів щодо запобігання захворюванню та загибелі тварин під час зберігання, транспортування та застосування вказаних препаратів.

Сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та громадяни в усіх випадках повинні компенсувати шкоду, заподіяну ними навколишньому природному середовищу внаслідок їх господарської діяльності. Посадові особи і громадяни, винні в порушенні правил охорони навколишнього середовища, притягуються до адміністративної або кримінальної відповідальності.

5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Охорона праці – це система заходів, які спрямовані на забезпечення безпечних умов праці. Цивільна оборона теж спрямована на захист населення в надзвичайних ситуаціях. Поліпшення умов праці є одним з основних ресурсів росту її продуктивності та економічної ефективності виробництва, а також розвитку самої людини. Проблеми поліпшення умов праці при виконанні топографо-геодезичних та землепорядних робіт безпосередньо пов'язані з санітарно-побутовим та медичним обслуговуванням працівників, організацією відпочинку, харчування в польових умовах тощо. Проведення такої роботи можливе лише при впровадженні на виробництві системи управління охорони праці, яка в свою чергу ґрунтується на впровадженні державних стандартів безпеки праці, галузевих стандартів підприємств. Для проведення землепорядних та геодезичних робіт, пов'язаних з впровадженням проектів землеустрою, потрібні спеціалісти різних кваліфікацій, а саме: інженер-землепорядник, технік-землепорядник, монтажник знаків, водій та робітники. Для сучасних топографо-геодезичних робіт характерним є також вплив на організм людини різних технічних, біологічних та інших факторів. До цього спричиняє застосування машин і механізмів, енергетики, матеріалів і речовин, значні рівні шуму, вібрації, електромеханічного, інфрачервоного ультрафіолетового, іонізуючого випромінювання, а також забрудненість повітря робочої зони. Аналізуючи стан справ по охороні праці в господарствах можна сказати, що керівники господарств зі своєї сторони докладають максимум зусиль для нормальної життєдіяльності та працездатності підлеглих. Всі працівники щорічно проходять медогляд, кожен працівник забезпечується обов'язковою щорічною відпусткою. 65 При виконанні землепорядних робіт, як і при багатьох інших видах робіт існує небезпека для життя та здоров'я працівників. Шкідливі для здоров'я працівників фактори присутні як при виконанні польових робіт так і при роботі в камеральних умовах. Раз в три роки в господарствах поновлюється наказ про організацію охорони праці. Цим наказом призначено відповідальних за охорону праці, створено комісії (ситуаційна, з охорони праці), створена

система оперативного контролю за охороною праці, визначені ступені контролю, призначено відповідальних за проведення інструктажів. В адмінбудинку обладнаний кабінет з охорони праці. В ньому в наглядному вигляді розміщена інформація про права та обов'язки працівників та адміністрації з питань охорони праці, загальні правила безпечної поведінки на робочому місці, законодавчі акти в галузі охорони праці. Перед прийомом на роботу з працівниками проводиться навчання з охорони праці та вступний інструктаж. Повторні інструктажі та навчання проводяться в середньому раз в два роки. Щодо цивільної оборони, можна зазначити, що на території знаходяться декілька потенційно небезпечних об'єктів техногенного та природного походження, до яких можна віднести: високовольтні лінії електропередач та трансформаторні підстанції, підземні газопроводи високо тиску та комунікації, пошкодження яких загрожує життям людей.

Фінансування робіт з охорони праці здійснюється роботодавцем. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавних, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається здійснювати за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, що виділяються окремим рядком, та за рахунок інших джерел фінансування, визначених законодавством.

Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5% від суми реалізованої продукції. Для підприємств, що утримуються за рахунок бюджету, витрати на охорону праці передбачаються в державному або місцевих бюджетах і становлять не менше 0,2% від фонду оплати праці. У сільськогосподарських підприємствах регіону роботи з питань вирішення проблем охорони праці покладено на службу охорони праці, яку очолює інженер з охорони праці. Управління і функціонування служби з охорони праці у господарстві є задовільним. За своїми функціями та завданнями ця служба

прирівнюється до основних виробничих служб і підпорядкована безпосередньо керівникові господарства. З метою виявлення причин виробничого травматизму та професійних захворювань спеціалісти служби разом із керівниками структурних підрозділів та головними спеціалістами проводять постійний аналіз травм, захворювань, отруєнь. Умови праці і побуту спеціалістів є на високому рівні та відповідають сучасним вимогам. Уся документація з охорони праці (акти форми Н-1 та звіти форми 7-тв та інші) є в належному стані та ведеться на належному рівні. Суворо дотримується режим праці спеціалістів, їх відпочинку та харчування, а також забезпечуються здорові та безпечні умови їх праці. За останні роки факти травматизму як такі в аграрному секторі в межах території дослідження не фіксувалися, що пояснюється обачністю і кваліфікованістю працівників та ознайомленістю з основами безпеки праці працівників

Агропромислове виробництво характеризується наявністю цілого ряду негативних факторів, які вже стали традиційними:

- старіння основних фондів, зростаюча кількість фізично зношеного та морально застарілого обладнання, машин та механізмів, не відповідність безпечним умовам праці;

- постійний збільшення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативно- правових актів з охорони праці, не забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту.

Основним особливостями організації виробничого процесу в аграрному секторі економіки є:

- сезонність робіт, що практично не дає можливості в окремі періоди року дотримуватися нормативної тривалості робочого дня, внаслідок чого щорічно травматизм досягає пікових значень в одні і ті ж місяці року (липень-серпень, жовтень);

- нерівномірне навантаження працівників протягом року (кількість працівників в агропромисловому виробництві в липні перебільшує в середньому за рік на 12-15%);

– застосування праці підлітків і осіб пенсійного віку у напружений період польових робіт (в липні їх кількість сягає 4-5% від загальної кількості працюючих).

Сільське господарство включає такі основні галузі, як рослинництво та тваринництво, а також обслуговування (ветеринарне обслуговування, технічне обслуговування машин і обладнання і т.ін.) та переробне виробництво, кожне з яких має цілий ряд специфічних шкідливих (дія яких при певних умовах може призвести до захворювання, зниження працездатності, негативному впливу на здоров'я нащадків) і небезпечних (вплив яких в певних умовах призводить до травм, гострого отруєння або іншого раптового погіршення здоров'я або до смерті) виробничих факторів.

Так, роботи в рослинництві пов'язані з застосуванням пестицидів та мінеральних добрив; боротьба з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин, приготування робочих розчинів, протруєння насіння, обпилювання, обприскування, фумігація рослин, ґрунту та приміщень, приготування і розкидання протруєної приманки, підкормка рослин, внесення мінеральних добрив. Більшість пестицидів та мінеральних добрив являються токсичними для організму людини. Потрапляючи в організм людини такі речовини можуть викликати порушення його нормальної життєдіяльності та бути причиною гострий та хронічних інтоксикацій. Високий рівень безпеки мають і механізовані роботи в рослинництві, так як працівники підпадають тривалій дії підвищеного рівня шуму, вібрації, підвищеній температурі в кабіні тракторів та комбайнів, нервовим перевантаженням, що призводить до високого показника виробничого травматизму серед трактористів-машиністів сільськогосподарського виробництва.

Типовими для тваринництва є небезпечні та шкідливі фактори, пов'язані з застосуванням в цій галузі різних технічних засобів:

– машин і механізмів для приготування кормів, прибирання гною, доїння молочних тварин, при обслуговування крупної рогатої худоби, поголів'я свиней, овець;

–широким використанням токсичних та подразнюючих речовин (лікарські та мінеральні добавки до кормів, дезінфікуючі, миючі засоби і т.ін.);

–постійним контактом працюючих з патогенними мікроорганізмами (бактеріями, вірусами та продуктами їх життєдіяльності, паразитами-збудниками інвазійних хвороб загальних для людини і тварини).

Крім того, самі по собі тварини є джерелом підвищеною небезпеки. Враховуючи вищенаведене, для найбільш ефективного правового регулювання охорони праці у сільському господарстві наряду з загальними нормами існує ряд спеціальних норм, які відображають специфіку виробничих процесів по галузях сільськогосподарського виробництва і, відповідно, особливості охорони праці в них. Ці норми відображаються в галузевих нормативних актах з охорони праці, які представляють собою правила з охорони праці по видах виробничих процесів, і примірні інструкції по видах робіт або професіях, на основі яких власником підприємства розробляються інструкції з охорони праці вже на конкретному сільськогосподарському підприємстві.

У сучасному сільськогосподарському виробництві постійно зростає кількість технологічних процесів, різних речовин, генетично-модифікованих організмів, що представляють небезпеку для життя і здоров'я працівників сільського господарства, і саме врахування цих нових небезпечних та шкідливих факторів з метою розробки ефективних заходів і засобів з охорони праці і їх закріплення на законодавчому рівні є основою для підвищення рівня безпеки сільського господарства як однієї з основних галузей економіки країни.

ВИСНОВКИ

Аналіз використання земель сільськогосподарського призначення Свалявської ТГ Мукачівського району Закарпатської області дозволяє зробити наступні висновки:

Землекористування даної місцевості має свою унікальну специфіку через значний відсоток гірської місцевості, що призводить до низького використання площ для сільськогосподарського виробництва.

Земельні ресурси Свалявської ТГ характеризуються дрібноконтурністю полів та їх розташуванням на крутих схилах, що ускладнює механізований обробіток.

На території ТГ відзначаються зміни у структурі сільськогосподарських угідь та формах власності, що впливає на ефективність використання земель.

Рівень використання сільськогосподарських земель в Свалявській ТГ є низьким, що пов'язано з обмеженими орними землями.

Проект організації використання земель сільськогосподарського призначення м. Свалява та с. Драчино, Свалявської ТГ слугує прикладом для покращення управління сільськогосподарськими ресурсами.

ПОП "Агро Свалява" (займається вирощуванням овочів, баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів).

Впровадження системи сівозмін на приватно-орендному підприємстві призвело до позитивних результатів, таких як збільшення чистого доходу, вартості продукції та зменшення витрат.

Отже, проведені дослідження надає певні рекомендації щодо ефективного використання сільськогосподарських земель в регіоні.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу /В.Г. Андрійчук// Підручник. – К.:КНЕУ. – 2013. – 779с.
2. Борщевський, П.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону. К.: Аграрна наука, 1998.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
4. Гунченко О.В. Теоретико-методичні аспекти оцінки економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств /О.В.Гунченко// Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва – 2011 – С.1-8
5. Другак В.М. Економіка сільськогосподарського землекористування: теорія, методологія та практика: дис.. доктора екон. наук: 08.00.06 / — К., 2010. — 461 с.
6. Зінченко О.І. Рослинництво: підручник / О.І. Зінченко, В.Н. Салатенко, М.А. Білоножко; за ред. О.І. Зінченка. – К.: Аграр. освіта, 2001. – 591 с.
7. Коренюк П.І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України : автореф. дис.канд. екон. наук : 08.08.01 / Петро Іванович Коренюк. – УААН. - К., 1998. – 15с.
8. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти / О.А. Корчинська // Землеустрій і кадастр – 2008 - № 1 с. 52-59
9. Кошкалда І.В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання / І.В. Кошкалда // АгроІнКом. – 2011. – № 10 – С. 38-43.
10. Лудчак О. Є. Організація територій на засадах комплексного ведення кадастрових робіт: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук : 05.24.04 - кадастр і моніторинг земель / 74

- Оксана Євгенівна Лудчак ; Національний університет “Львівська політехніка”. - Львів, 2012. - 24 с.
11. Макарова В.В. Ефективність використання земельних угідь с.-г. підприємствами / В.В. Макарова // Економічний простір: зб. наук. пр. –
 12. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.12.2015 №337 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 26.01.2016 за №133/28263) „Про затвердження форм адміністративної звітності з кількісного обліку земель (форми №№ 11-зем, 12-зем, 15-зем, 16-зем) та Інструкцій щодо їх заповнення». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/zO133-16#Text>. (дата звернення: 5.01.2024)
 13. Паньків З. Еволюція землекористування в Україні: монографія / Зіновій Паньків. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. — 188 с.
 14. Петренко Ж.А. Умови та напрями ефективного використання сільськогосподарських угідь /Ж.А. Петренко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - №4. – 2006.- с.198-201
 15. Природа Закарпатської області / За ред. К.І. Геренчука. — Львов: Вища школа. Вид-во при Львов, ун-ті, 1981. — 156 с
 16. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12> (дата звернення: 11.12.2023)
 17. Рогач С.М. Економіка і підприємництво, менеджмент / [С.М. Рогач, Т.А. Гуцул, В.А. Ткачук та ін.]. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 714с.
 18. Семенда О.В. Оцінка ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах./ О.В. Семенда// Український національний аграрний університет садівництва – 2007. – С.1-10
 19. Теоретичні основи державного земельного кадастру: Навч. посібник / М.Г. Ступень, Р.Й. Гулько, О.Я. Микулата ін.; За заг. ред. М. Г. Ступеня. - 2-ге видання, стереотипне. - Львів: «Новий Світ-2000», 2006. - 336 с. Режим

доступу: https://geoknigi.com/book_view.php?id=940. (дата звернення: 5.01.2024)

20. Терещенко В.К. Теоретичні засади ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств ринкового типу / В.К. Терещенко, В.А. Ткачук, Є.В. Милованов; за ред. В.К. Терещенка // Формування ринкового механізму в аграрній секторі АПК. – К.: Нічлава, 2002. – С. 7–22.
21. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія / А.М. Третяк. — Херсон: Грінь Д.С., 2012. — 440 с.
22. Третяк А.М. Земельні ресурси та їх використання: навч. пос./ Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Трофименко П.І., Трофименко Н.В. [за заг. ред. А.М. Третяка]. — Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2022. 304 с.
23. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.М. Курильців, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк; [за заг. ред. А.М. Третяка]. — Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2021. — 227 с.
24. Третяк А.М., Третяк В.М. Теоретичні засади розвитку сучасної системи землекористування в Україні. Агросвіт № 1—2, 2021. С. 3—11.
25. Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л.А., Лобунько Ю.В. Організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні. — Монографія. / Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л.А., Лобунько Ю.В. К.: ДП "Комприг",; 2016. — 163 с.
26. Третяк В., Лобунько Ю. Поняття та сутність природоохоронного землекористування в умовах нових земельних відносин / В. Третяк, Ю. Лобунько // Землевпорядний вісник. — 2015. — № 3. — С. 29—33.
27. Третяк В.Н., Ляшинський В.Б. Поняття та сутність нетрадиційного сільськогосподарського землекористування та його екологізації і капіталізації. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. № 2. 2019. С. 78—85.

28. Федоров М.М. Об'єктивна необхідність і основні методичні принципи удосконалення методики економічної оцінки земель / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 4-5.
29. Хвесик М. А. Голян В. А., Мосійчук Ю. А. Інституціональний механізм міського землекористування: сучасний стан та перспективи удосконалення: Монографія/ М.А. Хвесик, В.А. Голян, Ю.А. Мосійчук. - К: Книжкове вид-во НАУ, 2005. - С. 5-82.

